

การกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองไทยตามรัฐธรรมนูญพหุพหุศักราช 2560 The Policy Making of Thai Political Parties according to the Constitution B.E.2560

ภูริวัจน์ บุญวุฒิปรีดา

Phuriwat Punyawutpreeda

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College

Email: phu9555@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาวิเคราะห์สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองไทย 2) ศึกษากลไกการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองไทย 3) นำเสนอการพัฒนาการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 25 รูปหรือคน และการสนทนากลุ่มเฉพาะจำนวน 11 รูปหรือคน และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิควิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองไทยมีเหตุปัจจัยที่มีความซับซ้อน และหลากหลายกระจายตัวมากขึ้น โดยเฉพาะต่อเหตุผลที่อิงอยู่กับขบวนการทางสังคม การเมืองภายนอก มากกว่าอิงอยู่กับผู้นำและแกนนำภายในพรรค 2) กลไกการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองไทยนั้นพรรคการเมืองต้องมีความจริงใจต่อการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง 3) การพัฒนาการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองไทยโดยการนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบาย องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนั้นชี้ให้เห็นว่าสาระสำคัญของการพัฒนาการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองไทยนั้น เริ่มจากการการก่อรูปนโยบายจากอุดมการณ์พรรคการเมือง นำไปสู่กระบวนการในการกำหนดนโยบายทางการเมืองภายใต้กรอบที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ต่อมาเป็นการตัดสินใจนโยบาย แนวคิดและแนวทางการทำงานกับนโยบายของพรรค สอดคล้องและเป็นไปเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชน ยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

คำสำคัญ : การกำหนดนโยบาย, พรรคการเมืองไทย, รัฐธรรมนูญ

Abstract

The objectives of this research are: 1) To study and analyze the general condition and problems and obstacles related to policy formulation of Thai political parties. 2) To study the policy-making mechanisms of Thai political parties. 3) To present the development of policy-defining mechanisms of Thai political parties. It is a qualitative research. 25 key informants and 11 focus group discussions or persons, and data were analyzed using descriptive content analysis techniques.

Findings were as follows: 1) The general condition and obstacles related to policy formulation of the Thai political party are complex factors. And more diversified especially for reasons based on social movements. Outside politics rather than relying on the leaders and leaders within the party. 2) Policy setting mechanisms of Thai political parties. The policy-making mechanism of Thai political parties requires political parties to be sincere in solving problems seriously. 3) Development of policy-making mechanisms of Thai political parties by using Iddhipada as a policy-making guide Keywords: development, policy, Thai political parties. Body of knowledge gained from research In the essence of the development of policy-making mechanisms of Thai political parties Starting from the formation of policies from the ideology of political parties leading to the process of formulating political policies within the framework stipulated in the constitution Subsequently, it was a policy decision. Concepts and guidelines for working with party policies consistent and for the benefit of the nation and the people uphold the democratic system with the King as Head of State.

Keywords: Policy-making, Thai political parties, constitution

บทนำ

พรรคการเมืองมีความสำคัญต่อระบอบการปกครองเป็นอย่างมาก แม้แต่ในการปกครองระบอบที่ไม่เป็นประชาธิปไตย ก็ยังต้องมีพรรคการเมือง อาทิ พรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศที่มีการปกครองระบอบสังคมนิยม หากแต่พรรคการเมืองเหล่านั้นมีบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกับพรรคการเมืองในระบอบประชาธิปไตย มิได้เป็นตัวกลางเสนอความต้องการของประชาชนให้แก่รัฐบาล ตลอดจนมิได้เปิดโอกาสให้ประชาชนที่สนใจเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองแต่อย่างใด ในส่วนการใช้อำนาจรัฐ พรรคการเมืองเหล่านั้นมิได้ทำหน้าที่ตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐให้แก่ประชาชนดังเช่นที่พรรคการเมืองในระบอบประชาธิปไตยสมควรทำ พรรคการเมืองถือว่าเป็นบทบาทสำคัญต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากพรรคการเมืองคือสถาบันหลักที่ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมโยงระหว่าง "ภาครัฐ" กับ "ภาคประชาชน" โดยที่พรรคการเมืองจะนำเอาปัญหาหรือความต้องการของประชาชนมาแปลงเป็นนโยบายของพรรค และนำนโยบายเหล่านั้นไปปฏิบัติเมื่อได้รับเลือกตั้งเข้าไปทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติหรือฝ่ายบริหาร (เข็มทอง ต้นสกุลรุ่งเรือง, 2563)

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 2 บัญญัติว่า “ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ประกอบกับประเทศไทยมีประชากรประมาณ 67,000,000 คน ประชาชนมีเป็นจำนวนมาก ระบอบประชาธิปไตยแบบทางตรงของกรีก จึงไม่เหมาะสมกับสังคมสมัยใหม่รวมทั้งประเทศไทย ทำให้ประเทศไทยต้องใช้ระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน ซึ่งหน้าที่ของปวงชนชาวไทยตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 50 (7) บัญญัติให้ปวงชนชาวไทยต้องไปใช้สิทธิเลือกตั้งตัวแทน เรียกว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ที่สังกัดพรรคการเมือง และใช้นโยบายของพรรคเป็นเครื่องมือในการหาเสียง หากพรรคการเมืองนั้นได้รับเลือกตั้ง จนกระทั่งมีเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎร ได้จำนวนผู้แทนเป็นเสียงข้างมากในสภา และมีสิทธิ์จัดตั้งคณะรัฐบาล หรือร่วมรัฐบาลในการบริหารประเทศแล้ว พรรคการเมืองนั้น ๆ จะได้นำนโยบายที่พรรคใช้รณรงค์หาเสียงมาใช้ในการบริหารราชการแผ่นดิน ดังนั้น นโยบายของพรรคการเมืองจึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง ในการกำหนดทิศทางในการบริหารราชการแผ่นดิน หากนโยบายของพรรคการเมืองในภาพรวมเป็นไปในลักษณะนโยบายประชานิยมหรือประชารัฐ จะส่งผลเสียหายนต่อระบบการเงินการคลังของประเทศ มีการกู้ยืมเงินตราต่างประเทศ ซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนต้องแบกภาระหนี้สาธารณะมากขึ้นเกินความจำเป็น และนโยบายของพรรคการเมืองที่เป็นเรื่องประชานิยมอาจเป็นต้นเหตุให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชันในภาครัฐ แนวทางในการค้นหามาตรการเหล่านี้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง มาตรการที่จะป้องกันมิให้นโยบายในลักษณะที่เป็นประชานิยมของพรรคการเมืองที่จะกระทบต่อวินัยการเงินการคลังของประเทศ เพื่อป้องกันความเสียหายจากนโยบายเหล่านั้น (ราชกิจจานุเบกษา, 2560)

การกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองที่เป็นปัญหา เช่น โครงการจำนำข้าว โครงการถยนต์คันแรก เนื่องจากไม่มีการวิเคราะห์ถึงผลกระทบและความเสี่ยงในการดำเนินนโยบายอย่างรอบด้าน เมื่อนำนโยบายมาใช้ก็จะเกิดปัญหาตามมาภายหลัง ตัวอย่างเช่น แหล่งที่มาของเงินงบประมาณ ความเป็นไปได้จริงในการจัดสรรให้ครอบคลุมและทั่วถึงประชาชนในชั้นปฏิบัติ จนอาจทำให้เกิดภาวะความเสี่ยงต่อปัญหาการเงินการคลังของประเทศ ซึ่งในปัจจุบันมีการใช้นโยบายประชานิยมกันเป็นจำนวนมากในการหาเสียงเลือกตั้ง โดยไม่คำนึงถึง

ผลกระทบที่จะเกิดขึ้น จนเกิดเป็นปัญหาเมื่อนำมาปฏิบัติ เป็นหนทางหนึ่งของการเกิดการทุจริตคอร์รัปชันเชิงนโยบาย ซึ่งเกิดมาทุกยุคทุกสมัย แต่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ (ชงศ์ชาญ สุวรรณณี, 2563)

จากสภาพปัญหาและความสำคัญของปัญหาการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ คือ การสร้างกลไกวิเคราะห์นโยบายของพรรคการเมืองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 258 ก.ด้านการเมือง (3) เป็นการศึกษาหารูปแบบ และวิธีการอย่างไรที่จะทำเป็นเครื่องมือเชิงนโยบายที่สามารถสร้างให้เป็นระบบและกลไกที่ใช้ในการวิเคราะห์นโยบายของพรรคการเมืองที่ถูกต้อง นำส่งให้แก่คณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง มาตรา 57 โดยคณะกรรมการการเลือกตั้ง เป็นเพียงปฏิบัติตามมาตรา 57 แต่ไม่มีอำนาจในการตรวจสอบ หรือนำนโยบายของพรรคการเมืองมาวิเคราะห์ถึงความเป็นจริงตามที่พรรคการเมืองนำเสนอตามขั้นตอนของกฎหมายที่กำหนดไว้ ถึงข้อมูลความเสี่ยง ความคุ้มค่าและผลกระทบ และไม่สามารถปฏิบัติจริง นโยบายของพรรคการเมืองเหล่านั้น นโยบายที่ใช้ในการหาเสียงเพื่อจูงใจผู้มีสิทธิในการเลือกตั้งให้เลือกตนและพรรคการเมืองของตนให้มีโอกาสเข้ามาบริหารประเทศ โดยมิได้คำนึงถึงหลักของนโยบายของพรรคการเมือง การวิเคราะห์ถึงความคุ้มค่า ความเสี่ยง และความเป็นไปได้ ตลอดจนที่มาของเงินงบประมาณที่จะนำมาใช้ ทำให้ประชาชนเสื่อมศรัทธาต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

ผู้วิจัยจึงสนใจในการศึกษาการพัฒนากลไกการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองไทย เนื่องจากการพัฒนาการกำหนดนโยบายจะส่งผลต่อการตัดสินใจในการเลือกผู้แทนของประชาชน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเมือง เพราะประเทศไทยมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยรูปแบบรัฐสภา ในระบบตัวแทนเข้าไปทำหน้าที่แทนในสภา ดังนั้นการพัฒนาการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองจึงมีความสำคัญต่อการเมือง ดังนั้นหากพรรคการเมืองมีกลไกในการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองที่ดี ก็จะส่งผลที่ดีต่อการพัฒนาประเทศ ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาข้อมูลวิเคราะห์ถึงกระบวนการกำหนดปัญหาในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ตลอดจนแนวคิดที่สำคัญที่ส่งผลการกำหนดนโยบายต่าง ๆ และนำข้อมูลเหล่านั้น มาวิเคราะห์ เพื่อพัฒนาการกลไกในการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาประเทศ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองไทย
2. เพื่อศึกษาการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองไทย
3. เพื่อนำเสนอการพัฒนาการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองไทยโดยการบูรณาการตามหลักพุทธธรรม

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ได้กำหนดแนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูลไว้ ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ผู้วิจัยเก็บรวบรวมจากกลุ่มเป้าหมายที่ครอบคลุมทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรอิสระ พรรคการเมือง หรือผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรง โดยกำหนดตัวผู้ตอบแบบเจาะจงไว้ด้วยการสังเกต การสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลแบบตัวต่อตัว กับกลุ่มเป้าหมายจำนวน 25 รูป/คน และจากการอภิปราย/สนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน 11 รูป/คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบไปด้วย แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างที่สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย หัวข้อในการสนทนากลุ่มเฉพาะ การสังเกต และเครื่องมือการบันทึก

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารหรือข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) จากเอกสารวิชาการ หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาเกี่ยวกับการสร้างระบบกลไกในการวิเคราะห์นโยบายของพรรคการเมืองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

2. การสัมภาษณ์ การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ได้จากการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Informal Interview) ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งมีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

1) ขั้นตอนเตรียมการสัมภาษณ์ได้แก่ การเตรียมเอกสารและอุปกรณ์ก่อนการสัมภาษณ์ นัดหมายการสัมภาษณ์ พร้อมกันนั้น คณะผู้วิจัยได้ศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์กับกลุ่มเป้าหมาย

2) ขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยจะสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์อธิบายเหตุและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่าง ๆ ที่บันทึกเสียงไว้คณะผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ

3. การสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่มเฉพาะ เพื่อนำเสนอการสร้างกลไกในการกลั่นกรองนโยบายของพรรคการเมืองเพื่อนำมาวิเคราะห์ผลกระทบตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 โดยผู้วิจัยคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อขอความร่วมมือในการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ พร้อมชี้แจงรายละเอียด วัตถุประสงค์ขั้นตอน กระบวนการสถานที่ วัน และเวลา ในการสนทนากลุ่ม

การวิเคราะห์ข้อมูล ที่ได้จากเครื่องมือวิจัย โดยดำเนินการ ดังนี้ นำข้อมูลที่ได้จากเครื่องมือหลายรูปแบบมาจัดระเบียบข้อมูล (Data Organizing) เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ ให้ข้อมูลอยู่ในสภาพที่พร้อมจะนำไปกำหนดนโยบายได้สะดวกซึ่ง ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ส่วนที่ได้จากงานวิจัยเชิงประจักษ์ คือ กระบวนการกำหนดนโยบาย และหลักธรรม กรอบของโครงสร้างกระบวนการ และส่วนที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม โดยใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูล 2 วิธี ได้แก่

1. การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความ (Interpretation) อธิบายความ และแปลความตามนัยยะที่ผู้ให้ข้อมูลอาจจะแสดงออกจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและ/หรือไม่มีส่วนร่วม วิเคราะห์โดยใช้เทคนิค การวิเคราะห์เนื้อหา

2. เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งได้จากการศึกษาเอกสาร (Document Research) ในการวิเคราะห์เอกสาร โดยคำนึงถึงบริบท (Context) หรือสภาพแวดล้อมของข้อมูล ในการนำมาวิเคราะห์ประกอบถึงกระบวนการของการเปลี่ยนแปลง

ผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองไทย

สภาพทั่วไปเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองไทยมีเหตุปัจจัยที่มีความซับซ้อน และหลากหลายกระจายตัวมากขึ้น โดยเฉพาะต่อเหตุผลที่ยึดโยงอยู่กับกระบวนการทางสังคม การเมืองภายนอก มากกว่ายึดโยงอยู่กับตัวผู้นำและแกนนำภายในพรรค ขณะเดียวกัน การวัดผลสำเร็จก็จะถ่วงน้ำหนักไปที่ การสร้างอิทธิพลต่อสังคม การเมือง และเป้าหมายคือการได้รับเลือกตั้งเพียงประการเดียว นโยบายพรรค การเมืองมีลักษณะ “ขายฝัน” ไม่สามารถแก้ไขปัญหาของประชาชนได้จริง ในการทำความเข้าใจสภาพการณ์ หรือปัญหาของการกำหนดนโยบาย อาจมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเข้าใจขั้นตอนและโครงสร้างของพรรค การเมืองอย่างถ่องแท้เนื่องจากเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวในการนำนโยบายไปปฏิบัติ ที่ผ่านมามีการกล่าวได้ว่าการศึกษารื่องการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองมีเพียงความมุ่งหมาย หรือมี เป้าหมายเพียงผลได้/เสียในการเลือกตั้ง มากกว่า การกำหนดนโยบายที่สามารถแก้ไขปัญหากับท้องที่หรือ สังคมได้จริง จึงประสบกับปัญหาของการเหมารวมและไม่สามารถอธิบายปัญหาที่เกิดขึ้นจริงได้ ปัญหาและ อุปสรรคเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองไทย คือ 1) นโยบายเหล่านั้นทำให้เกิดปัญหาหรือ ภาระหนี้สินแก่ประชาชนในระยะยาว เช่น นโยบายรถคันแรกที่ทำให้ผู้ที่ยังไม่เคยมีรถยนต์ซื้อรถยนต์ แม้รัฐบาล จะมีเงินช่วยเหลือแต่ก็ก่อให้เกิดภาระหนี้สินแก่ประชาชนเกินจำเป็น ส่วนใหญ่มักจะเป็นกลุ่มนักศึกษาที่เพิ่ง สำเร็จการศึกษาใหม่และเพิ่งเข้าสู่ระบบงาน และผู้ที่ได้ผลประโยชน์โดยมาก ก็คือกลุ่มบริษัทค้ารถยนต์ใหม่ เป็นต้น 2) นโยบายส่วนใหญ่ถูกกำหนดมาเพื่อผลลัพธ์ คือ คะแนนเสียง บางนโยบายก็ไม่สามารถทำได้จริง เพราะไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง เช่น กำหนดนโยบายให้ค่าแรงขั้นต่ำที่สูงเกินไป ไม่สอดคล้องกับ ความเป็นจริง

2. กลไกการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองไทย

การวิเคราะห์นโยบายของพรรคการเมืองไทยจะช่วยให้นักวิเคราะห์นโยบายสามารถกำหนดประเด็น ของการวิเคราะห์ได้ถูกต้องและสอดคล้องกับการแก้ไขปัญหของสังคม ซึ่งจะทำให้การวิเคราะห์มี ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การวิเคราะห์ในแต่ละเหตุผล จำต้องได้รับการออกแบบจากผู้เชี่ยวชาญที่เข้าถึงเทคนิคของ นักวิเคราะห์ในการสร้างระบบและกลไกในปัจจุบัน สามารถออกแบบทั้งด้านความคุ้มค่า ความเสี่ยง และอื่น ๆ ได้ ทั้งทางการตลาด ทางธุรกิจ และทางเศรษฐกิจ กลไกการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองไทยดังที่ได้ อธิบายมานั้นพรรคการเมืองต้องมีความจริงใจต่อการแก้ไขปัญหอย่างจริงจัง ไม่ใช่การกำหนดนโยบายเพื่อผล

แพ้/ชนะในการเลือกตั้งเพียงประการเดียว แนวคิดการวิเคราะห์กำหนดนโยบายคือ การวิเคราะห์ตัวแบบระบบ หมายถึง การเมืองดำรงอยู่เสมือนมีชีวิต เป็นชีวิตการเมือง (Political Life) ดังนั้น ชีวิตการเมืองจึงต้องดำรงอยู่อย่างเป็นระบบซึ่งประกอบด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างระบบการเมืองและสิ่งแวดล้อม (Environment) ปัจจัยนำเข้า (Input) ซึ่งเป็นเงื่อนไขหรือสถานการณ์สำคัญประกอบไปด้วยความต้องการเรียกร้องและการสนับสนุนของประชาชนและสังคม ส่วนระบบการเมืองเปรียบเสมือนกล่องดำ (Black Box) คือกลุ่มของโครงสร้าง มีกิจกรรมทางการเมืองและการบริหารที่สัมพันธ์กันส่วนการใช้อำนาจในการบริหารตามค่านิยมของสังคม ประเพณี และกฎระเบียบต่าง ๆ (Conversion Process) เมื่อปัจจัยนำเข้าได้เข้ามาสู่กระบวนการของกล่องดำ ก็จะผลิตผลลัพธ์หรือผลผลิตออกมาเรียกว่าปัจจัยนำออก (Output) ของระบบการเมือง หรือผลผลิตของระบบการเมืองและผลผลิตของระบบการเมืองนี้เองก็จะทำหน้าที่ส่งย้อนกลับเข้าสู่สิ่งแวดล้อมในรูปของผลสะท้อนกลับหรือผลกระทบ (Feedback) เพื่อสนองตอบความต้องการของสังคม และการสนับสนุนของประชาชนอันเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างแรงผลักดันของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อระบบการเมือง เกิดความสัมพันธ์แบบพลวัต (Dynamic System) โดยจะมีการปรับตัวเพื่อสร้างระบบให้มีความสมดุลเพื่อให้ชีวิตการเมืองดำรงอยู่ได้ตลอดไป

3. การพัฒนากลไกการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองไทย

การพัฒนากลไกการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองไทยโดยใช้หลักธรรม เช่น หลักอิทธิบาท 4 เป็นแนวทางการกำหนดนโยบายนั้นเป็นเรื่องที่ดี เพราะหลักธรรมจะเป็นตัวควบคุมให้ผู้ที่มีจิตใจที่แน่วแน่ต่อสิ่งที่ทำ ทำในสิ่งที่ดี คิดดี ซึ่งจะต้องมีความเชื่อเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองก็ต้องเชื่อมั่นว่า พรรคการเมืองจะสามารถกำหนดนโยบายที่สามารถแก้ไขปัญหา หรือสนองตอบต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้ ปัจจัยนำเข้าที่เป็นปัญหาและความต้องการของประชาชนในท้องที่ เข้ามาในกระบวนการกำหนดนโยบายและสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย จะทำให้เกิดความเชื่อมั่นต่อนโยบายของพรรคการเมือง ซึ่งในกระบวนการกำหนดนโยบายนั้นจะเห็นว่า การที่พรรคการเมืองนำหลักธรรมมาปรับใช้ในกระบวนการจะเป็นการแสดงถึงความทุ่มเท ตั้งใจ และจริงจัง ในการกำหนดนโยบายด้วยความรอบคอบ ในการตัดสินใจเพื่อเป็นปัจจัยนำออกกลายเป็นนโยบายเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหา หลักอิทธิบาท 4 จึงมีความหมายกับการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองที่ต้องการที่กำหนดนโยบายให้เกิดความสำเร็จในการกำหนดนโยบาย เพราะหากทำได้ตามกระบวนการแล้ว สังคม ความรู้ ชุมชนความรู้ และปัจเจกชนความรู้ คงอยู่ไม่ไกลเกินฝัน ประการสำคัญ “อิทธิบาท 4” ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยวจากหลักธรรมข้ออื่น ๆ อันเป็นองค์รวมและเชื่อมโยงถึงกัน เพียงแต่อธิบายคนละบทบาทเท่านั้น สิ่งสำคัญ เราได้ใคร่ครวญในเรื่องเหล่านี้มาน้อยเพียงใด เพราะว่าในโลกปัจจุบัน โลกที่สังคม อวิชชามามากจนเกินล้น จึงกลายเป็นโลกที่ฉาบฉวยและวุ่นวายสูงสุด นั่นแปลว่าเราต้องฝึกฝนตนเองหลายเท่าตัวเพื่อจะเข้าใจและเข้าถึงหลักธรรมที่ก่อเกิดการพัฒนาที่จุดเริ่มต้นของตนเองอย่างแท้จริง

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลดังนี้

1. สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองไทย พบว่า การกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองไทยมีเหตุปัจจัยที่มีความซับซ้อน และหลากหลายกระจายตัวมากขึ้น โดยเฉพาะต่อเหตุผลที่ผูกติดกับขบวนการทางสังคม การเมืองภายนอก มากกว่ากับผู้นำและแกนนำภายในพรรค ขณะเดียวกันการวัดผลสำเร็จก็จะถ่ายเทน้ำหนักไปที่การสร้างอิทธิพลต่อสังคม การเมือง และเป้าหมายคือการได้รับเลือกตั้งเพียงประการเดียว ที่ผ่านมาจากกล่าวได้ว่าการศึกษาเรื่องการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองมีความมุ่งหมายเพียงผลได้หรือชนะการเลือกตั้ง มากกว่าเพื่อกำหนดนโยบายที่สามารถแก้ไขปัญหาให้กับท้องที่หรือสังคมได้จริง ปัญหาและอุปสรรคในการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองไทย คือ นโยบายที่ออกมาก่อให้เกิดปัญหาหรือภาระหนี้สินแก่ประชาชนในระยะยาว และนโยบายที่ออกมามีส่วนใหญ่อำนาจมากมาเพื่อเรียกคะแนนเสียง บางนโยบายไม่สามารถทำได้จริงเพราะไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ คมสันต์ บัวดี และ จันทนา สุทธิจาร (2561) เรื่อง “การเมืองในการกำหนดนโยบายสาธารณะ: กรณีศึกษานโยบายด้านโครงสร้างพื้นฐานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอแห่งหนึ่งในเขตจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง” ที่พบว่าปัจจัยการเมืองภายใน ซึ่งหมายถึง การตัดสินใจในสภาท้องถิ่นเอง โดยนักการเมืองท้องถิ่นในฐานะตัวแทนของประชาชนในแต่ละเขตเลือกตั้ง ล้วนแล้วแต่ต่อสู้แข่งขันแย่งชิงนโยบายสาธารณะเพื่อเข้าสู่พื้นที่ของตนเองตามที่ได้มีการหาเสียงไว้และผลงานของนักการเมืองย่อมเป็นเสียงสะท้อนถึงโอกาสที่นักการเมืองจะได้รับการเลือกตั้งในครั้งต่อไป ซึ่งส่งผลต่อภาพรวมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอทั้งหมด

2. กลไกการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองไทย พบว่า การวิเคราะห์นโยบายของพรรคการเมืองไทย จะช่วยให้นักวิเคราะห์นโยบายสามารถกำหนดประเด็นของการวิเคราะห์ได้ถูกต้องและสอดคล้องกับการแก้ไขปัญหาของสังคม กลไกการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองไทยนั้น พรรคการเมืองต้องมีความจริงใจต่อการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง มิใช่กำหนดนโยบายเพื่อให้ตนและพรรคชนะการเลือกตั้งเท่านั้น แนวคิดการวิเคราะห์กำหนดนโยบายคือการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบซึ่งประกอบด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างระบบการเมืองและสิ่งแวดล้อม (Environment) ปัจจัยนำเข้า (Input) ระบบการเมืองเปรียบเสมือนกล่องดำ (Black box) ประเพณีและกฎระเบียบต่าง ๆ (Conversion process) ปัจจัยนำออก (Output) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นฐนันต์ ศรีลาศักดิ์ (2557) ที่ศึกษาเรื่อง “การบริหารจัดการพรรคการเมืองไทยสู่ความเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” พบว่า (1) พัฒนาการทางการเมืองไทยในอดีตขาดความต่อเนื่องเพราะ มีการปฏิวัติรัฐประหารบ่อยครั้งเป็นผลทำให้พรรคการเมืองไม่สามารถพัฒนาให้มีความเข้มแข็ง สู่ความเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมที่ดีได้ (2) ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาประชาธิปไตยของประเทศไทยเกิดจากปัจจัยสำคัญ 2 ประการ คือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ การขาดซึ่งอุดมการณ์ทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่แท้จริง ปัจจัยภายนอกได้แก่ ประชาชนไม่มีโอกาสและส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและการดำเนินงานของพรรคการเมือง กฎหมายพรรคการเมืองยังไม่ครอบคลุมถึงประเด็นดังกล่าว

3. การพัฒนาหลักการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองไทยโดยใช้หลักธรรม เช่น หลักอิทธิบาท 4 เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายนั้นจะให้ผลลัพธ์ในทางดี เพราะหลักธรรมจะเป็นตัวควบคุมให้ผู้ที่ปฏิบัติ มีจิตใจและการกระทำที่แน่วแน่ มุ่งมั่น ทำในสิ่งที่ดี คิดดี ซึ่งต้องอาศัยจิตศรัทธาและความเชื่อเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติ ซึ่งในกระบวนการกำหนดนโยบายนั้นจะเห็นว่า การที่พรรคการเมืองจะนำหลักธรรมมาปรับใช้ในกระบวนการนั้น เป็นการแสดงถึงความทุ่มเท ตั้งใจ และจริงใจในการกำหนดนโยบายด้วยความรอบคอบ ในการตัดสินใจเพื่อเป็นปัจจัยนำออกกลายเป็นนโยบายเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของคมสันต์ บัวดีบ และจันทนา สุทธิจาร (2561) ที่ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเมืองในการกำหนดนโยบายสาธารณะ: กรณีศึกษานโยบายด้านโครงสร้างพื้นฐานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอแห่งหนึ่งในเขตจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง” และสรุปไว้ว่า 1) ปัจจัยการเมืองภายใน ซึ่งหมายถึง การตัดสินใจในสภาท้องถิ่นเอง โดยนักการเมืองท้องถิ่นในฐานะตัวแทนของประชาชนในแต่ละเขตเลือกตั้งแล้วแต่ต่อสู้แข่งขันแย่งชิงนโยบายสาธารณะเพื่อเข้าสู่พื้นที่ของตนเองตามที่ได้มีการหาเสียงไว้และผลงานของนักการเมืองย่อมเป็นเสียงสะท้อนถึงโอกาสที่นักการเมืองจะได้รับการเลือกตั้งในครั้งต่อไป ซึ่งส่งผลต่อภาพรวมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอทั้งหมด 2) ปัจจัยการเมืองภายนอก เกิดจากการรวมตัวกันของกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆในท้องถิ่น ซึ่งกลุ่มผลประโยชน์ดังกล่าวเป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนักการเมืองท้องถิ่นและต่างฝ่ายล้วนแล้วแต่เป็นกลุ่มผลประโยชน์ในท้องถิ่นที่ต้องการช่วงชิงและแสวงหาผลประโยชน์ ผ่านการต่อรอง กดดันแทรกแซง การตัดสินใจของนักการเมืองด้วยเหตุนี้ กระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะมิได้เป็นไปตามเจตนารมณ์ตามความต้องการของประชาชนและไม่สอดคล้องกับปัญหาของพื้นที่อย่างแท้จริง และงานวิจัยของ พระครูอุทัยสุตกิจและคณะ (2558) ได้ศึกษาเรื่อง ความสำเร็จของการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท 4 ของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเขตพื้นที่จังหวัดอุทัยธานี ที่พบว่า 1) ความสำเร็จโดยรวมและปัจจัยด้านความเชื่อในพระพุทธศาสนาตามหลักอิทธิบาท 4 ของพระสงฆ์ อยู่ในระดับสูง ส่วนปัจจัยอีก 3 ด้านคือ การจัดการบุคลากร และ การสื่อสาร อยู่ในระดับต่ำ และงานวิจัยของ พระมหาบรรจง ดิสรโน (ศรีสุข) (2561) ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนการสอน ของโรงเรียนปริยัติคุณสรวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์” ที่พบว่าอิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้มากมายในการดำเนินชีวิต หลักอิทธิบาท 4 ประกอบด้วย “ฉันทะ” หมายถึง ความพอใจในการทำงาน ประสงค์จะทำยิ่งขึ้น “วิริยะ” หมายถึง ความขยัน หมั่นเพียร “จิตตะ” หมายถึง ความมีจิตใจมุ่งมั่นไม่ทอดถอนใจต่อปัญหาหรืออุปสรรค “วิมังสา” หมายถึง การรู้จักใช้ปัญญา ใช้ความคิดพิจารณาอย่างรอบด้านในการทำงาน ให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย

องค์ความรู้การวิจัย

ภาพที่ 1 การพัฒนากลไกการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองไทย

จากภาพที่ 1 การพัฒนากลไกการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองไทย เริ่มจากการการก่อรูปนโยบาย จากอุดมการณ์พรรคการเมืองในการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรือง โดยการสรรสร้าง ส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนเข้าถึงทรัพยากรของชาติอย่างเสมอภาคเท่าเทียม และเป็นธรรม ประชาชนมีคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี รู้หน้าที่ศักดิ์ศรีความเป็นพลเมือง มีการดำรงชีพที่มั่นคงปลอดภัย มีครอบครัวที่อบอุ่น มีชุมชนที่เข้มแข็ง มีสิทธิเสรีภาพความเสมอภาคเท่าเทียมกันในทุก ๆ ด้าน โดยจะประกอบด้วยการความตั้งใจ (ฉันทะ) ในการกระทำเพื่อประชาชนจากการวิเคราะห์ความต้องการและสภาพของปัญหาสาธารณะให้มีความชัดเจนในมิติต่าง ๆ เช่น ปัญหาดังกล่าวคือปัญหาอะไร เกี่ยวข้องกับใคร เกิดผลอย่างไรบ้าง และหากจะมีการแก้ไข จะต้องใช้ทรัพยากรอะไรบ้าง น่าจะเกิดผลอย่างไร ใครเป็นคนได้ประโยชน์ใครเป็นคนเสียประโยชน์ และจะส่งผลกระทบอย่างไร กับใครบ้าง เป็นไปตามเป้าหมายแรกเริ่มหรือไม่ เพราะในสังคม ย่อมต้องมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่าง ๆ ของระบบ ทั้งด้านบวกและด้านลบ สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหา แต่การที่จะกำหนดว่าปัญหาใดเป็นปัญหาสาธารณะ ที่ควรจะได้รับ การแก้ไข จำเป็นต้องมีกระบวนการคัดกรองปัญหาที่

หลากหลายในระบบเสียก่อน เพราะทุกประเด็นปัญหาที่ได้ก่อตัวขึ้น จะได้เข้าสู่กระบวนการคัดเลือกเป็นนโยบาย

สรุป

กระบวนการในการกำหนดนโยบาย เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่ส่งผลต่อการนำนโยบายไปปฏิบัติเป็นอย่างมาก เพราะความขัดแย้งในกระบวนการกำหนดนโยบาย มีผลต่อเนื่องถึงการนำนโยบายไปปฏิบัติในภายหลัง และไม่เฉพาะความขัดแย้งเท่านั้น แต่การขาดความสนใจของผู้มีส่วนร่วมในการออกกฎหมายก็จะนำไปสู่ความล้มเหลว ผู้ปฏิบัติจึงต้องการนำไปปฏิบัติอย่างจริงจังมุ่งมั่นทุ่มเท เป็นความมุ่งมั่นทุ่มเททั้งกายและใจ (วิริยะ) ซึ่งปัญหาการนำนโยบายไปปฏิบัติ มักจะพบในช่วงแรกของกระบวนการกำหนดนโยบาย ที่ทำให้เกิดความคลุมเครือในเป้าหมาย การกำหนดทางเลือกนโยบายจะต้องสอดคล้องกับเป้าหมายที่ประสงค์ของผู้ตัดสินใจ นโยบาย เพราะการกำหนดนโยบายเป็นงานที่มีความซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับปัจจัยสิ่งแวดล้อมจำนวนมาก หลังจากการแสวงหาทางเลือกนโยบาย จะเกิดกระบวนการกลั่นกรองทางเลือกนโยบาย เพื่อให้เหลือเฉพาะทางเลือกที่มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ เหมาะสมกับทรัพยากรที่จำเป็นต้องใช้ มีความสอดคล้องกับค่านิยมของสังคม และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เกี่ยวข้องสอดคล้องกับเป้าหมายที่กำหนดไว้ เป็นกระบวนการที่จะต้องทำซ้ำเพื่อให้มั่นใจว่าทางเลือกนโยบายที่จะเลือกมีคุณสมบัติตรงตามความต้องการมากที่สุด ซึ่งนั่นก็คือ การประเมินผลทางเลือกนโยบายว่า ทางเลือกที่พิจารณาอยู่นั้น ดีกว่าหรือด้อยกว่าทางเลือกนโยบายอื่นอย่างไร เพื่อนักวิเคราะห์นโยบายจะได้มีโอกาสในการดัดแปลงทางเลือกที่มีอยู่ให้มีความเหมาะสม ต่อมาเป็นการตัดสินใจนโยบาย แนวคิดและแนวทางการทำงานกับนโยบายของพรรค สอดคล้องและเป็นไปเพื่อประโยชน์ของประเทศไทยและประชาชนจริงหรือไม่ ปฏิบัติได้จริงหรือไม่ และพรรคนั้นยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข อย่างแน่วแน่แท้จริงหรือไม่ หรือเป็นพวกปากประชาธิปไตยแต่ใจเผด็จการ และแอบแฝงแนวคิดอื่นอยู่ข้างหลัง

การนำนโยบายไปปฏิบัติต้องตระหนักถึงตัวกลางระหว่างการกำหนดนโยบายและการประเมินผลนโยบาย ที่เป็นส่วนทำให้กระบวนการนโยบายดำเนินไปอย่างสมบูรณ์ครบวงจร ไม่หยุดชะงัก เพราะแม้ว่าจะมีนโยบายที่ดี และผ่านกระบวนการขั้นตอนมาอย่างถูกต้อง แต่หากไม่สามารถนำมาปฏิบัติได้ นโยบายนั้นก็คงไม่มีประโยชน์ แต่ถ้าเป็นนโยบายที่ดี หากปฏิบัติไม่ดีก็อาจจะไม่สามารถบรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้เช่นกัน จึงต้องเอาใจใส่ต่อนโยบายและรับผิดชอบ (จิตตะ) ในวิธีการปฏิบัติ เพราะพรรคการเมืองเปรียบเสมือนเป็นสถาบันทางการเมืองของประชาชน บ่มเพาะพลเมืองที่ตื่นรู้ มุ่งเน้นการพัฒนาประชาธิปไตยที่ตื่นรู้ มุ่งเน้นการพัฒนาประชาธิปไตยวิถีไทย น้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง รวมกันเป็นกลุ่มอย่างมีพลังสร้างความเข้มแข็งจากฐานรากอย่างยั่งยืน นำพาประเทศไทยสู่ประชาคมโลกอย่างสมศักดิ์ศรี ก้าวข้ามความขัดแย้ง ฟื้นความสามัคคี สร้างสังคมที่เป็นธรรมยึดนิติรัฐ นิติธรรม ลดความเหลื่อมล้ำ สร้างโอกาสที่เป็นของจริง ขจัดความยากจนสร้างความมั่นคงในสังคม สร้างสังคมที่เกื้อกูลแบ่งปันเติมเต็มศักยภาพและโอกาสของผู้คนเตรียมความพร้อมคนไทยสู่ศตวรรษที่ 21

การติดตามและประเมินผลนโยบาย เป็นการติดตามเพื่อให้เราทราบถึงระดับความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของการนำนโยบายไปปฏิบัติ (วิมังสา) เมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่ได้ตั้งไว้ บอกถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในด้านต่าง ๆ ของกระบวนการนโยบาย รวมทั้งทำให้เราทราบถึงผลที่ตามมาเมื่อมีการนำนโยบายไปปฏิบัติแล้ว ว่าผลนั้นเป็นอย่างไร สามารถตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของประชาชนได้หรือไม่ รวมทั้งในภาคเอกชนและสังคมด้วย ซึ่งทุกภาคส่วนล้วนมีส่วนร่วมกันอย่างต่อเนื่อง การประเมินผลนโยบายมักจะถูกจัดให้อยู่ในขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการนโยบาย แต่ในความเป็นจริง การประเมินผลนโยบาย เป็นขั้นตอนที่สามารถทำได้ทุกขั้นตอนของกระบวนการนโยบาย โดยไม่จำเป็นต้องรอให้มีการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติก่อนแล้วจึงจะมีการประเมินผล

บรรณานุกรม

- เข็มทอง ต้นสกุลรุ่งเรือง. (2563). พรรคการเมือง. สืบค้นเมื่อ 2 เมษายน 2563, จาก <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=>
- คมสันต์ บัวดีบ และจันทนา สุทธิจารี. (2561). การเมืองในการกำหนดนโยบายสาธารณะ: กรณีศึกษานโยบายด้านโครงสร้างพื้นฐานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอแห่งหนึ่งในเขตจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง. วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์. 9 (1), 1-28.
- ชงค์ชาญ สุวรรณมณี. (2563). พรรคการเมืองกับกฎหมายพรรคการเมืองของประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 21 มกราคม 2563, จาก <http://www.parliament.go.th/library>.
- นัฐนันต์ ศรีลาศักดิ์. (2557). การบริหารจัดการพรรคการเมืองไทยสู่ความเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย. 4 (3), 260.
- พระครูอุทัยสุตกิจ, สุทนต์ ศรีไสย์, และจันทน์ วิภาตะกลัศ. (2558). ความสำเร็จของการบริหารงานตามหลักอิทธิบาทสี่ของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเขตพื้นที่จังหวัดอุทัยธานี. วารสารสมาคมนักวิจัย สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. 20 (2), 161-171.
- พระมหาบรรจง ตีสโรณ (ศรีสุข). (2561). ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม 4 ในการจัดการเรียนการสอน ของโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2560). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก. (6 เมษายน 2560).